Сборник съдебна практика

ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ АДВОКАТ
P. PIKAMÄE
представено на 22 юни 2023 година [1]

Дело C-321/22

ZL,
KU,
KM
срещу
Provident Polska S.A.

(Преюдициално запитване, отправено от Sąd Rejonowy dla Warszawy — Śródmieścia w Warszawie (Районен съд Варшава — Варшава Център, Полша)

„Преюдициално запитване — Защита на потребителите — Неравноправни клаузи в потребителските договори — Потребителски кредити — Директива 93/13/ЕИО — Членове 6 и 7 — Установителен иск — Правен интерес — Последици, свързани с неравноправния характер на договорна клауза — Право на възстановяване — Принцип на ефективност“

1. Настоящото дело дава възможност на Съда да допълни практиката си относно връзката между изискването за ефективна съдебна защита на потребителите съгласно Директива 93/13/ЕИО [2] и процесуалната автономия на държавите членки, по силата на която последните следва да определят правилата за установяване на неравноправния характер на съдържаща се в договор клауза и се материализират конкретните правни последици от тази констатация.

2. Разглежданият метод е този на правния интерес, чието наличие се изисква за исковете за установяване на непротивопоставимостта на неравноправните клаузи в договорите.

[1] Език на оригиналния текст: френски.

[2] Директива на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273).

Правна уредба

Правото на Съюза

3. Съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13:

„Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

4. Член 7, параграф 1 от тази директива гласи:

„Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите съществуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“.

Полското право

5. Съгласно член 189 от ustawa — Kodeks postępowania cywilnego (Закон — Граждански процесуален кодекс) от 17 ноември 1964 г. (Dz. U. от 1964 г., № 4), изменен (наричан по-нататък „Гражданският процесуален кодекс“):

„Ищецът може да предяви иск за установяване по съдебен ред на съществуването или несъществуването на правоотношение или на право, когато има интерес от това“.

6. Съгласно член 316, параграф 1 от този кодекс:

„След приключване на съдебното заседание съдът постановява решение въз основа на установената към момента на приключването му фактическа обстановка, като по-специално обстоятелството, че изискуемостта на вземането е настъпила в хода на производството, не е пречка да се постанови осъдително решение за плащане на това вземане“.

Фактите в основата на спора по главното производство и преюдициалните въпроси

7. Provident Polska S.A., или IPF Polska sp. z o.o., дружество, чийто правоприемник е Provident Polska, сключва договори за потребителски кредит със ZL, KU и KM. Последните предявяват поотделно искове пред Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie (Районен съд Варшава — Варшава Център, Полша), който е запитващата юрисдикция, във връзка с договорите, които ги обвързват с Provident Polska, съответно на 15 април, 17 май и 14 септември 2021 г.

8. В заключителните си писмени становища пред запитващата юрисдикция всяка от тях иска по същество да се установи, че клаузите на сключения с Provident Polska договор, отнасящи се до разходите по заема без лихвите, са им непротивопоставими поради неравноправния им характер във връзка с прекомерно големия размер и необоснования

характер на тези такси и комисиони. Последните били непропорционални спрямо размера на заема и всъщност представлявали основен източник на доходи на заемодателя [3].

9. В писмената си защита Provident Polska иска да бъдат отхвърлени предявените от заемополучателките искове и предявява насрещен иск срещу всяка от тях да бъде осъдена да му заплати сумите, съответстващи на част от таксите и комисионите, дължими на основание договора за заем и останали неплатени. Ищците в главното производство също така искат този насрещен иск да бъде отхвърлен.

10. На първо място, запитващата юрисдикция иска да се установи дали член 3, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че клаузи, определящи таксите или комисионите, дължими на продавач или доставчик, могат да бъдат обявени за неравноправни само поради това че тези такси или комисиони са в прекомерно голям размер спрямо предлаганата от продавача или доставчика услуга.

11. На второ място, запитващата юрисдикция иска да се установи дали член 189 и член 316, параграф 1 от Гражданския процесуален кодекс, както са тълкувани от Sąd Najwyższy (Върховен съд, Полша), са съвместими с член 7, параграф 1 от Директива 93/13 и с принципа на ефективност.

12. Съгласно член 189 от полския Граждански процесуален кодекс ищецът може да предяви иск за установяване по съдебен ред на съществуването или несъществуването на правоотношение или на право, когато има интерес от това. Тъй като последното понятие няма легално определение, съгласно акта за преюдициално запитване Sąd Najwyższy (Върховен съд) го тълкува като материалноправна предпоставка на установителния иск, като уважаването на иска зависи от доказването от ищеца на правен интерес, който трябва да е налице към датата на приключване на съдебното заседание, съгласно член 316, параграф 1 от Гражданския процесуален кодекс.

13. Според запитващата юрисдикция правният интерес трябва да се разбира като обективна необходимост да се защити правната сфера на ищеца, чиито права са били или биха могли да бъдат накърнени или чието съществуване или съдържание е несигурно. Преценката за такъв интерес предполага сезираната юрисдикция да прецени значението на установителното съдебно решение за правното положение на въпросната страна, т.е. възможността за окончателно прекратяване на съществуващ спор или за възпрепятстване на възникването на такъв спор в бъдеще. За сметка на това не е налице правен интерес, когато правата на ищеца не са нито нарушени, нито застрашени или когато могат да бъдат по-добре защитени чрез иск с по-голям обхват, като иск за изпълнение на престация.

14. Втората хипотеза съответства на положението на ищците в главните производства. Запитващата юрисдикция подчертава, че всяка от тях вече е възстановила част от дължимите суми за спорните комисиони и такси, като другата част се иска от институцията заемодател в рамките на насрещен иск, предявен във всяко от тези производства. Тя посочва, че при това положение възстановяването на вече платените комисиони и такси може да бъде поискано от ищците чрез иск с по-широк обхват от установителния иск, а именно иск за възстановяване на недължима престация, което

[3] Искът на KU се отнася и до сума от 240 полски злоти (PLN) (приблизително 50,40 евро), преведена по сметка на заемополучателя в съответствие с указанията на последния в искането за отпускане на заем.

трябва да доведе до отхвърляне на посочения иск поради липса на правен интерес, независимо от установяването на неравноправния характер на оспорваните договорни клаузи.

15. Освен това запитващата юрисдикция отбелязва, че преценката за наличието на правен интерес на потребителите по много сходни дела е довела до различни резултати, което може да застраши постигането на целите на Директива 93/13, а именно че дори когато неравноправният характер на клауза от договор, сключен с продавач или доставчик, е очевиден, потребителят може да се колебае да предяви иск за установяване на нищожността или непротивопоставимостта на въпросните договорни клаузи, поради опасение съдът да не приеме, че няма правен интерес, и да отхвърли иска само на това основание, като същевременно го осъди да заплати съдебните разноски.

16. На трето и последно място, запитващата юрисдикция иска да се установи дали „императивни съображения“, по-специално принципът на пропорционалност или принципът на правна сигурност, допускат обявяването на недействителността на сключените от ZL и KU договори поради неравноправния характер на съдържащата се в тях клауза относно условията за плащане.

17. При тези обстоятелства Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie (Районен съд Варшава — Варшава Център, Полша) решава да спре производството и да отправи до Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Трябва ли член 3, параграф 1 от Директива 93/13 да се тълкува в смисъл, че допуска за неравноправна да се обяви договорна клауза, с която в полза на търговец се предвижда такса или комисиона в прекомерно голям размер спрямо предлаганата от него услуга?

2) Трябва ли член 7, параграф 1 от Директива 93/13 и принципът на ефективност да се тълкуват в смисъл, че не допускат разпоредби от националното право или тяхно тълкуване в съдебната практика, изискващи потребителят непременно да има правен интерес, за да се уважи искът му срещу търговец за установяване на нищожността или непротивопоставимостта на договор или част от него с неравноправни договорни клаузи?

3) Трябва ли член 6, параграф 1 от Директива 93/13 и принципите на ефективност, на пропорционалност и на правна сигурност да се тълкуват в смисъл, че допускат да се приеме, че договор за заем, чиято единствена договорна клауза, в която се предвижда начинът на погасяване на заема, е била обявена за неравноправна, не може да продължи да действа след отстраняването ѝ от него и поради това е нищожен?“.

Производството пред Съда

18. Полското правителство и Европейската комисия са представили писмени становища. На 7 март 2023 г. полското правителство представя писмен отговор на въпросите на Съда. Ответникът в главното производство, полското правителство и Комисията представят устни становища в съдебното заседание, проведено на 30 март 2023 г.

Анализ

19. В съответствие с искането на Съда настоящото заключение ще се отнася само до втория преюдициален въпрос, с който запитващата юрисдикция иска по същество да се установи дали член 7, параграф 1 от Директива 93/13 във връзка с принципа на ефективност допуска национална правна уредба, както е тълкувана в съдебната практика, която изисква потребителят да докаже правен интерес, за да уважи иска му за установяване на непротивопоставимостта на неравноправни договорни клаузи, като такъв интерес липсва, когато заинтересованото лице разполага с друг способ, защитаващ в по-голяма степен правата му, а именно иск за изпълнение на определена престация.

Относно обхвата на преюдициалния въпрос

20. Струва ми се необходимо да се уточни обхватът на този въпрос, като се има предвид, че в рамките на въведеното с член 267 ДФЕС производство за сътрудничество между националните юрисдикции и Съда той трябва да даде на националния съд полезен отговор, който да му позволи да реши спора, с който е сезиран [4].

21. Както бе посочено, главното производство е между потребители, които първоначално са предявили иск за установяване на непротивопоставимостта на някои неравноправни договорни клаузи, отнасящи се до такси и комисиони, на институцията заемодател [5], която е поискала искът да бъде отхвърлен и е предявила насрещни искове ищците да бъдат осъдени да ѝ заплатят суми, съответстващи на част от тези такси и комисиони, дължими на основание договора за заем и останали неплатени. От акта за преюдициално запитване е видно, че при тези обстоятелства запитващата юрисдикция е изправена пред двойно процесуално положение.

22. Що се отнася до вече платените от потребителите суми за предвидените в договора за заем такси и комисиони, запитващата юрисдикция посочва, че ищците разполагат с „други способи за защита“, които защитават в по-голяма степен правата им, отколкото предявените установителни искове, а именно искове за връщане на недължимо платени суми на основание членове 405 и 410 от полския Граждански кодекс, и че поради това тя ще бъде длъжна да отхвърли „исковете в главното производство“ единствено поради липса на правен интерес, дори ако сключените от тези страни договори съдържат неравноправни клаузи [6].

23. Що се отнася обаче до исканите от заемодателя чрез насрещни искове суми, в преюдициалното запитване се посочва, че ищците, ответници по насрещните искове, „могат да се позоват на неравноправния характер на договорните клаузи в рамките на насрещни искове и решението на запитващата юрисдикция в това отношение ще уреди спора между страните“ [7]. Безспорно е, че в заключителните си писмени становища тези страни са възразили срещу насрещните искове, като са поискали те да бъдат отхвърлени.

[4] Решение от 18 декември 2014 г., Abdida (C-562/13, EU:C:2014:2453, т. 37).

[5] Според посоченото от полското правителство произтичащите от Директива 93/13 права и задължения се осъществяват основно чрез два вида искове, уредени в Гражданския процесуален кодекс, а именно иск за установяване на право или правоотношение (т.е. за установяване на неравноправния характер на клауза) или иск за изпълнение на престация (т.е. за връщане на неправомерно получените от продавача или доставчика престации въз основа на клаузите, обявени за неравноправни от съда, сезиран с иска за изпълнение на определена престация).

[6] Точка 150 от акта за преюдициално запитване.

[7] Точка 149 от акта за преюдициално запитване.

24. По този начин се оказва, че в рамките на производството, образувано по искане на потребителите, запитващата юрисдикция следва както да отхвърли предявените от заинтересованите лица установителни искове поради липса на правен интерес, така и да се произнесе по насрещния иск на институцията заемодател. При това положение запитващата юрисдикция има съмнения за съвместимостта на националната съдебна практика относно изискването за наличие на правен интерес с член 7, параграф 1 от Директива 93/13, разглеждан във връзка с принципа на ефективност [8].

Относно минималната хармонизация на Директива 93/13

25. Най-напред следва да се припомни, че съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13 държавите членки предвиждат, че неравноправните клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици не са обвързващи за потребителя при условията на тяхното национално право и че договорът продължава да действа за страните в останалата част, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи. Освен това от член 7, параграф 1 във връзка с двадесет и четвъртото съображение от Директива 93/13 следва, че държавите членки трябва да осигурят на съдилищата и административните органи адекватни и ефективни средства, позволяващи им да наложат преустановяването на включването на неравноправни клаузи в потребителски договори. В това отношение Съдът е припомнил естеството и значението на обществения интерес от защита на потребителите, които са в положение на по-слаба страна спрямо продавачите или доставчиците [9].

26. Макар Съдът вече да е дал съобразени с изискванията на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 насоки в различни отношения за това по какъв начин националният съд трябва да осигури защитата на правата, които потребителите черпят от тази директива, следва да се отбележи, че правото на Съюза по принцип не хармонизира производствата, по реда на които се преценяват твърденията за непротивопоставимост на договорна клауза, поради което тези производства се уреждат от вътрешния правен ред на всяка държава членка. В съответствие с принципа на процесуална автономия именно последните следва да определят реда и условията за установяване на неравноправния характер на съдържаща се в договор клауза и се материализират конкретните правни последици от тази констатация. Редът и условията обаче не трябва да са по-неблагоприятни от тези, които уреждат подобни вътрешни положения (принцип на равностойност), нито да са определени така, че да правят практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени от правовия ред на Съюза (принцип на ефективност) [10].

27. От това следва, че условието, свързано с правния интерес на потребителя в рамките на иск за установяване на непротивопоставимостта на неравноправни договорни клаузи, се урежда от процесуалната автономия на държавите членки, при условие че са спазени принципите на равностойност и на ефективност. Същото важи и за режима на

[8] Точка 149 от акта за преюдициално запитване не съдържа никакви данни, които да навеждат на мисълта, че запитващата юрисдикция възнамерява да приеме, че ищците нямат правен интерес от постановяването на установително съдебно решение, тъй като търговецът е предявил насрещни искове срещу тях, и следователно да отхвърли както исковете на потребителите, така и насрещните искове на този търговец. Освен изричното посочване на предстоящото отхвърляне само на „исковете в главното производство“, от преюдициалното запитване става ясно, че констатацията за липса на правен интерес, предвидена в член 189 от Гражданския процесуален кодекс, има последици само по отношение на установителния иск, в случая отхвърлянето му.

[9] Решение от 31 май 2018 г., Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, т. 31 и 33).

[10] Вж. в този смисъл решения от 22 септември 2022 г., Vicente (Производство за изпълнение на вземания за адвокатски възнаграждения) (C-335/21, EU:C:2022:720, т. 53 и 54), и от 22 септември 2022 г., Servicios prescriptor y medios de pagos EFC (C-215/21, EU:C:2022:723, т. 33).

разпределяне на разноските в такова производство пред националните юрисдикции — въпрос, повдигнат от запитващата юрисдикция и неразривно свързан с този за правния интерес, чиято липса според посоченото от тази юрисдикция води до отхвърляне на посочения по-горе иск и до последващо осъждане на потребителя, ищец, да заплати съдебните разноски [11].

28. Що се отнася до принципа на ефективност, който единствено е предмет на въпросите на запитващата юрисдикция, следва да се припомни, че съгласно постоянната практика на Съда всеки случай, в който се поставя въпросът дали национална процесуална разпоредба прави невъзможно или прекомерно трудно прилагането на правото на Съюза, трябва да се анализира, като се държи сметка за мястото на тази разпоредба в цялото производство, неговия ход и особености пред различните национални инстанции. В тази насока следва, когато е необходимо, да се вземат предвид принципите, които стоят в основата на националната правораздавателна система, като гарантиране на правото на защита, принципа на правна сигурност и правилното развитие на производството. По-нататък, Съдът е уточнил, че задължението на държавите членки да осигурят ефективността на правата, които правните субекти черпят от правото на Съюза, включва — що се отнася в частност до правата, произтичащи от Директива 93/13 — изискване за ефективна съдебна закрила, закрепено и в член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз, което наред с останалото важи за определянето на процесуалните правила, приложими към исковете, основани на подобни права [12].

29. Съдът обаче признава, че защитата на потребителя не е абсолютна. Така обстоятелството, че за конкретно производство са предвидени определени процесуални изисквания, които потребителят трябва да спази, за да предяви правата си, не означава, че той не се ползва от ефективна съдебна защита. Освен това следва да се припомни, че процесуалните правила относно устройството на вътрешноправните способи за обжалване, които обслужват общия интерес от добро правораздаване и предвидимост, трябва да се ползват с предимство пред частните интереси, в смисъл че не могат да бъдат уреждани в зависимост от конкретното финансово положение на една от страните, стига да не надхвърлят това, което е необходимо за постигане на целта им [13].

Относно спазването на принципа на ефективност

Относно наличието на цел от общ интерес

30. Следва да се припомни, че принципът на ефективност трябва да се прилага, като се вземат предвид по-специално принципите, които стоят в основата на националната съдебна система, като доброто протичане на производството [14]. В акта за преюдициално запитване обаче се споменава, че полското гражданско производство се основава на предположението, че упражняването на права по съдебен ред трябва да бъде целенасочено и възможно най-опростено, предоставено без дублиращи се производства. Тази презумпция е изпълнена от изискването, в случай на иск за установяване на съществуването

[11] Вж. в този смисъл решение от 7 април 2022 г., Caixabank (C-385/20, EU:C:2022:278, т. 47).

[12] Решения от 10 юни 2021 г., BNP Paribas Personal Finance (C-776/19—C-782/19, EU:C:2021:470, т. 28 и 29), и от 22 септември 2022 г., Servicios prescriptor y medios de pagos EFC (C-215/21, EU:C:2022:723, т. 35 и 36).

[13] Решения от 31 май 2018 г., Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, т. 50 и 51), и от 12 февруари 2015 г., Baczó и Vizsnyiczai (C-567/13, EU:C:2015:88, т. 51).

[14] Вж. в този смисъл решение от 21 февруари 2013 г., Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, т. 33).

(или несъществуването) на дадено правоотношение или на право, да се докаже правен интерес, както и от принципа, че възможността за получаване на по-ефективна защита чрез друг иск разколебава правния интерес да се иска установяване [15].

31. Изискването за наличие на правен интерес при установителните искове, доколкото има за предмет ограничаването им до случаи на действително засягане или на реални заплахи на правната сфера на ищеца или на липса на действие, защитаващо в по-голяма степен неговите права, преследва цел от общ интерес за добро правораздаване, като предотвратява или намалява, ако е необходимо, претоварването на правораздавателната система [16]. За да се гарантира добро правораздаване и да се изпълни изискването за процесуална икономия, като се избегне сезирането на съда с чисто теоретични въпроси и множество жалби, всеки правен субект трябва да има правен интерес независимо от избрания способ за защита. В това отношение припомням, че Съдът е постановил, че норми, преследващи такава цел, включително тези, които изискват от потребителите, които възнамеряват да защитят правата си, да положат допълнителни усилия, могат да бъдат обосновани, стига да не надхвърлят това, което е необходимо за постигане на тази цел [17].

32. Ето защо следва да се приеме, че изискването за правен интерес по отношение на установителните искове, предявени от потребители с цел предявяване на права, които те черпят от Директива 93/13, само по себе си не противоречи на принципа на ефективност, доколкото прилагането му не прави практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени от тази директива.

Относно образуването на отделно производство

33. Съгласно постоянната съдебна практика по силата на член 6, параграф 1 от Директива 93/13 националният съд трябва да изведе всички последици, произтичащи съгласно националното право от констатацията за неравноправност на дадена клауза, за да гарантира, че тя не е обвързваща за потребителя. Подобно задължение предполага този съд да остави без приложение считаната за неравноправна клауза, за да не породи тя задължителни последици за потребителя. След като трябва да се приеме, че по принцип подобна клауза никога не е съществувала и съответно не може да има последици за този потребител, задължението на националния съд да остави без приложение неравноправна договорна клауза, която налага плащането на определена сума, по принцип поражда съответния реституционен ефект по отношение на тази сума [18].

34. В този контекст Съдът приема, че държавите членки трябва да определят в националното си право правилата за констатиране на неравноправния характер на договорна клауза и за реализиране на конкретните правни последици от тази констатация. Посочената констатация обаче трябва да дава възможност за възстановяване на правното и фактическо положение на потребителя, такова каквото то би било при липсата на тази

[15] Точка 143 от акта за преюдициално запитване

[16] Що се отнася до исковете или жалбите, уредени от правото на Съюза, Съдът е постановил, че наличието на правен интерес, който трябва да бъде доказан от ищеца или жалбоподателя, представлява съществена и основна предпоставка за всяко обжалване по съдебен ред (решение от 23 ноември 2017 г., Bionorica и Diapharm/Комисия (C-596/15 P и C-597/15 P, EU:C:2017:886, т. 83).

[17] Вж. в този смисъл решение от 31 май 2018 г., Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, т. 51).

[18] Решение от 30 юни 2022 г., Профи Кредит България (Служебно прихващане в случай на неравноправна клауза) (C-170/21, EU:C:2022:518, т. 41 и 42).

неравноправна клауза, по-специално като му даде право да си възстанови облагите, които продавачът или доставчикът без основание е получил в негов ущърб по силата на споменатата неравноправна клауза. Всъщност подобно уреждане от националното право на защитата, гарантирана на потребителите с Директива 93/13, не може да засяга същността на тази защита [19].

35. В това отношение отбелязвам, че в рамките на проверката за ефективна съдебна защита на потребителя, свързана с посоченото по-горе право на възстановяване, Съдът е взел предвид наличието на процесуален способ, различен от този, който е започнат от или срещу него пред запитващата юрисдикция. Така той приема, че национална правна уредба, по силата на която юрисдикция, сезирана със заявление за издаване на заповед за изпълнение на парично задължение, е длъжна да отхвърли това заявление, доколкото то се основава на неравноправна клауза, но няма право служебно да извърши прихващане между плащанията, извършени на основание на тази клауза, и останалата дължима сума по договора, вследствие на което длъжникът, *който не участва в заповедното производство*, е принуден да започне отделно производство, в което да упражни правото си на пълно възстановяване, по принцип не е в противоречие с член 6 от Директива 93/13 [20].

36. По-нататък, Съдът постановява, че националната правна уредба, съгласно която контролът за наличието на съответното вземане е извън компетентността на съда в рамките на заповедното производство и следователно съответният потребител е длъжен да започне отделно производство, за да упражни правото си на пълно възстановяване, произтичащо от член 6 от Директива 93/13, не прави невъзможно или прекомерно трудно прилагането на разглежданото право, независимо че това задължение изисква активно поведение от страна на длъжника и провеждането на състезателно производство [21].

37. По друго дело Съдът прави разграничение между договорните клаузи, квалифицирани като неравноправни от законови разпоредби, и евентуално неравноправни клаузи, които са предмет на един и същ иск, предявен от потребител, и постановява, че ефективността на защитата, целена с Директива 93/13, допуска национални правила, предвиждащи друг ефективен процесуален способ, позволяващ на заинтересованата страна да поиска връщане на недължимо платените по силата на втората категория клаузи суми [22]. Това разрешение в съдебната практика, изглежда, се обяснява с наличието на „специално производство“, предвидено в националното право само за първите клаузи, но въпреки това те се използват от потребителя за всички негови искания срещу заемодателя.

38. В конкретния случай е безспорно, че договорът за заем е бил частично изпълнен с плащането от страна на заемополучателките на различни суми съгласно условията на клаузите относно таксите и комисионите, установяването на чийто неравноправен характер от запитващата юрисдикция трябва да доведе в полза на заинтересованите страни до правото на пълно възстановяване на тези суми [23]. Трябва ли да се приеме,

[19] Решение от 30 юни 2022 г., Профи Кредит България (Служебно прихващане в случай на неравноправна клауза) (C-170/21, EU:C:2022:518, т. 43).

[20] Решение от 30 юни 2022 г., Профи Кредит България (Служебно прихващане в случай на неравноправна клауза) (C-170/21, EU:C:2022:518, т. 45).

[21] Решения от 30 юни 2022 г., Профи Кредит България (Служебно прихващане в случай на неравноправна клауза) (C-170/21, EU:C:2022:518, т. 48).

[22] Вж. в този смисъл решение от 31 май 2018 г., Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, т. 54).

[23] В това отношение припомням, че според запитващата юрисдикция липсата на правен интерес у ищците ще доведе до отхвърляне на исковете в главното производство, независимо от констатацията за неравноправния характер на оспорваните договорни клаузи.

предвид посочената по-горе съдебна практика, че принципът на ефективност допуска упражняването на такова право чрез отделно производство с оглед на прилагането на условието, свързано с правния интерес? Конкретните обстоятелства по настоящото дело според мен трябва да доведат до отрицателен отговор.

39. В случая заемополучателките действително са страни във всяко от производствата по общия ред за установяване на неизпълнение, тъй като те самите са ги инициирали — производства, чийто предмет е изменен с насрещния иск на заемодателя за осъждане за плащане, чиято допустимост не се оспорва. В рамките на това разширено производство заемополучателките, насрещни ответници, се противопоставят на искането на заемодателя да бъдат осъдени да заплатят такси и комисиони, основани на договорни клаузи, които вече са квалифицирани като неравноправни в рамките на техния установителен иск и за които a priori не е предвидено специално производство.

40. Отбелязвам, от една страна, че в хипотезата на отхвърляне на такъв иск поради липса на правен интерес въпросът за неравноправния характер на оспорваните клаузи във всички случаи ще трябва да се реши от запитващата юрисдикция, за да се произнесе по насрещния иск. От друга страна, предявяването от заемополучателките на иск за възстановяване на платени, но недължими суми пред друга съдебна инстанция, която също ще трябва да се произнесе дали оспорваните клаузи са неравноправни, поражда проблем с правната сигурност поради възможна противоречива съдебна практика по този въпрос [24].

41. В този контекст, освен че посочените заемополучателки не могат да бъдат упрекнати в пълна пасивност [25], следва да се констатира, че отхвърлянето на установителния иск и осъждането на ищците да заплатят свързаните с него съдебни разноски, както и препращането към съд, който е компетентен да разгледа иска за връщане на недължимо платеното, с нови процесуални изисквания, разходи и необходимо време, свързани с това допълнително производство, в допълнение към тези по първоначалното производство, очевидно са източник на ненужна сложност, тежест, разноски и правна несигурност. Според мен това положение отразява антагонистична двойственост между ratio legis и прилагането на предвиденото в полското процесуално право условие, свързано с правния интерес, доколкото е в противоречие с доброто правораздаване и с изискването за процесуална икономия ищецът да бъде задължен да подаде нов иск, за да се преценят всички последици от една-единствена правна проблематика, а именно дали договорните клаузи са неравноправни или не.

42. Съгласно съдебната практика подходящите и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени с потребители, трябва да включват разпоредби, позволяващи да се осигури на потребителите ефективна съдебна защита, като им се предостави възможност да оспорят пред съд договора, включително във фазата на неговото принудително изпълнение, при разумни процесуални условия, така че упражняването на техните права да не бъде обусловено по-специално от срокове или извършване на разходи, които правят изключително трудно или практически невъзможно упражняването на правата, гарантирани от Директива 93/13 [26]. Не ми се струва точно такъв

[24] Това следва ясно от становището на полското правителство (т. 48) относно понятието res judicata по член 366 от Гражданския процесуален кодекс.

[25] В решение от 22 септември 2022 г., Vicente (Производство за изпълнение на вземания за адвокатски възнаграждения) (C-335/21, EU:C:2022:720, т. 56), Съдът посочва, че спазването на принципа на ефективност не може да стигне дотам, че да компенсира изцяло пълната пасивност на съответния потребител.

[26] Решение от 1 октомври 2015 г., ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637, т. 59).

случаят на потребителите по настоящото дело, като се има предвид тълкуването в съдебната практика на законовото изискване за правен интерес за установителните искове, което трябва да доведе до извод за несъвместимост с Директива 93/13.

43. Обстоятелството, че според информацията, предоставена от полското правителство в отговор на въпросите на Съда, националният съд разполага със свобода на преценка да се произнася по разноските, и когато е особено обосновано, да се отклони от принципа, че загубилата делото страна понася съдебните разноски, като ѝ начислява само част от тях или дори я освобождава от тях, не ми се струва достатъчно само по себе си, за да обори горния извод.

Относно възможността за тълкуване в съответствие с правото на Съюза

44. В становището си и в писмения си отговор на въпросите на Съда полското правителство оспорва възприетото от запитващата юрисдикция тълкуване на националното право и твърди, че член 189 и член 316, параграф 1 от Гражданския процесуален кодекс могат да бъдат тълкувани в съответствие с изискванията, произтичащи от принципа на ефективност.

45. По-конкретно, правителството твърди, че принципът, съгласно който не е налице правен интерес от установителен иск, когато ищецът може да получи удовлетворяване на правата си чрез иск за изпълнение на определена престация, не е абсолютен принцип, и се позовава на неотдавнашната практика на Sąd Najwyższy (Върховен съд), от която е видно, че в областта на потребителското право ищецът запазва при определени условия правен интерес за установяване на несъществуването на правоотношение, въпреки че може да предяви иск за изпълнение на определена престация или такъв иск да е предявен срещу него от насрещната страна въз основа на разглежданото правоотношение[27], което самата запитваща юрисдикция, изглежда, не изключва[28].

46. В писмения си отговор на въпросите на Съда полското правителство посочва и възможността за изменение на исковете на ищците след предявяването на насрещен иск. От това следва, че в производство като главното заемополучателките могат да поискат, освен отхвърляне на насрещния иск на заемодателя, като се позоват на неравноправния характер на оспорваните клаузи, и връщане на сумите, платени в изпълнение на тези клаузи на основание частичното изпълнение на договора за заем, което дава възможност съдът да реши делото в рамките на една и съща инстанция. По този начин изглежда, че условието за окончателно решаване на спора от съда се основава единствено на инициативата на ищците да изменят първоначалните си искове, без продавачът или

[27] Точка 40 от становището на полското правителство и точка 11 от отговора му на въпросите на Съда. Полското правителство уточнява освен това, че с оглед на тълкуването от националните юрисдикции на понятието за сила на пресъдено нещо, твърдението, че искът за изпълнение на дадена престация непременно осигурява по-добра защита на потребителя от тази по установителен иск, е погрешно (т. 45—51 от становището на полското правителство).

[28] Указанията на запитващата юрисдикция относно разнородността на националната съдебна практика по тълкуването на условието, свързано с правния интерес, потвърждават възможността за съответстващо тълкуване.

доставчикът да може да се противопостави на това [29], и че изискването за правен интерес във връзка с установителния иск става безпредметно предвид изменението на предмета на спора.

47. В това отношение следва да се припомни, че принципът за съответстващо тълкуване изисква националните юрисдикции да използват всички свои правомощия, като вземат предвид цялото вътрешно право и като приложат признатите от последното методи за тълкуване, за да гарантират пълната ефективност на съответната директива и да стигнат до разрешение, което съответства на преследваната от нея цел. Както е постановил освен това Съдът, изискването за такова съответстващо тълкуване включва по-специално задължението за националните юрисдикции при необходимост да изменят постоянната съдебна практика, ако тя се основава на тълкуване на националното право, което е несъвместимо с целите на директива. Следователно националната юрисдикция не би имала основание да приеме, че е изправена пред невъзможност да тълкува разпоредба на националното право в съответствие с правото на Съюза, единствено поради факта, че тази разпоредба трайно е тълкувана в несъвместим с това право смисъл [30].

48. С оглед на обстоятелствата, посочени в точки 45 и 46 от настоящото заключение, запитващата юрисдикция следва да провери дали разглежданата в главното производство национална правна уредба действително може да бъде тълкувана в съответствие с Директива 93/13, и ако случаят е такъв, да приложи съответните правни последици [31].

Заключение

49. Предвид изложените по-горе съображения предлагам на втория преюдициален въпрос, поставен от Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie (Районен съд Варшава — Варшава Център, Полша), да се отговори по следния начин:

„Член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори във връзка с принципа на ефективност

трябва да се тълкуват в смисъл, че

не допускат национална правна уредба и нейното тълкуване в съдебната практика, съгласно които предявеният от потребител иск за установяване на непротивопоставимостта на неравноправни договорни клаузи, последван от насрещен иск на продавач или доставчик за плащане на дължимите съгласно тези клаузи суми, се отхвърля, а потребителят се осъжда да заплати съответните съдебни разноски, тъй като липсва правен интерес поради наличието на друг способ за защита, позволяващ събирането на сумите, които вече са платени на този продавач или доставчик въз основа на посочените клаузи“.

[29] В случая ищците, изглежда, са поискали само насрещните искове да бъдат отхвърлени, без да искат възстановяване на сумите, платени като такси и комисиони, предвидени в оспорваните договорни клаузи. В това отношение припомням, че в решение от 11 март 2020 г., Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, т. 31), Съдът е постановил, че има опасност диспозитивното начало, според което страните определят предмета на спора, както и принципът ne ultra petita, съгласно който съдът не трябва да се произнася извън исканията на страните, да не бъдат зачетени, ако националните юрисдикции са длъжни по силата на Директива 93/13 да не се съобразят със или да надхвърлят границите на предмета на спора, определени в исканията и основанията на страните.

[30] Решение от 26 юни 2019 г., Addiko Bank (C-407/18, EU:C:2019:537, т. 65 и 66).

[31] Вж. в това отношение решение от 26 юни 2019 г., Addiko Bank (C-407/18, EU:C:2019:537, т. 67).